

Іна Алексніна

**ТРАНСФАРМАЦЫЯ БЕЛАРУСКАГА ФАЛЬКЛОРУ
У ПАЭТЫКА-ДРАМАТЫЧНАЙ СПАДЧЫНЕ
В. ДУНІНА-МАРЦІНКЕВІЧА**

Ina Aleksnina

**TRANSFORMATION OF BELARUSIAN FOLKLORE
IN THE PATHETIC-DRAMATIC HERITAGE
V. DUNIN-MARTSINKEVICH**

*Артыкул прысвечаны даследаванню асаблівасцей
выкарыстання фальклорнай спадчыны беларускага народа
ў паэтычных і драматычных творах стваральніка
нацыянальнага прафесійнага тэатра В. Дуніна-
Марцінкевіча.*

*The article is devoted to the study of peculiarities of the use
of the folklore heritage of the Belarusian people in the poetic
and dramatic works of the creator of the national professional
theater V. Dunin-Martsinkevich.*

Стваральнік беларускага прафесійнага тэатра Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч у лісце да польскага пісьменніка І. Крашэўскага зазначаў: «Жывучы сярод людю, які размаўляе па-беларуску, прасякнуты яго ладам думак, марачы аб долі гэтага братняга народа, анімаўшага ў маленстве ад невуцтва і цемры, вырашыў я для заахвочвання яго асветы ў духу яго звычайу, паданню і разумовых здольнасцей пісаць на яго ўласнай гаворцы» [2, с. 416]. Значны ўплыў народнай творчасці на творчасць пісьменніка і першага беларускага драматурга добра прасочваецца як ў вершаваных аповесцях і апавяданнях («Гапон», «Вечарніцы», «Купалле», «Шчароўскія дажынкi», «Травіца брат-сястрыца»), так і ў драматычных творах («Сялянка» («Дылія»), «Залёты»), а славуата «Пінская шляхта», нягледзячы на сучасныя спрэчкі аб яе аўтарстве, напісана на пінскім дыялекце.

Аповесць «Гапон» (1855), якую даследчыкі творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча называюць адным з найбольш значных твораў беларускай літаратуры XIX ст., аўтар будзе па прынцыпу чатырох песень. Галоўны герой яе не пан, а мужык Гапон, сюжэт жа складаецца з гісторыі кахання Гапона і Кацярыні, якая скончылася (як, дарэчы і большасць твораў рамантыка-сентыменталіста) перамогай добра і кахання.

Пачынаецца аповесць з апісання гуляння сялянскай моладзі ў карчме з беларускімі танцамі («Лявоніха, «Бычок», «Казачок, «Мяцеліца»), жартоўнымі прыпеўкамі і каламыйкамі паміж хлопцамі і дзяўчатамі ў суправаджэнні музыкі-скрыпача. «Эй, чух, Кацярынка! / Чабодкі красны; / Каму блішчаць, каго любяць / Твае вочкі ясны? / Эй, чух, Кацярынка! Твае кудры ў'юцца, / Скачыць, пляшыць мая міла, Аж шчочкі трасуцца» [1, с. 175]. Кацярынка не застаецца ў даўгу і адказвае Гапону жартоўнай песняй: «Мілы Хартон, мілы Саўка, / Ды мілейшы ж мой Гапон, / Хахол ясны, пояс красны, / А галасок! Кабы звон. / Не хачу Саўкі, Хартона, – / Мне жыцця з імі не быць, / Валой маяго Гапона, / З ім не буду я тужыць» [2, с. 175]. У такім жа жартаўлівым тоне спявае моладзь прыпеўкі, якія аўтар падае нам ў практычна неапрацаваным выглядзе, як этнаграфічна-фальклорны абразок з жыцця народа. Паэт стварае непаўторны, жывы, яскравы, прыгожы вобраз сялянскай моладзі, падкрэслівае самабытнасць іх натуры, чысты склад мыслення і псіхалогіі герояў. З'яўленне вайта і аکانома, якія прыйшлі ў разгар вяселля «некрутаў» браць – асноўная падзея аповесці. Гапон спрабуе адбіцца, бо ён «горды, смелы, зух дзяціна! / За сваіх умеў пастаяць...» [1, с. 179], але «...яго, беднага, звязалі, / Дый у калодкі скавалі» [1, с. 178]. Праз пяць год ён даслужыўся да «ахвіцэра», вярнуўся да дому і адпомсціў аканому. Кацярынка ўвесь гэты час жыла пры пані, вобраз якой аўтар падае надзвычайна рамантызавана-сентыментальным (хутчэй за ўсё, пад ўплывам польскай паэзіі пачатку XIX ст.), але заставалася такой жа адданай свайму Гапону.

У другой і трэцяй частках аповесці мы бачым значнае паслабленне этнаграфічна-бытавых элементаў і імкненне аўтара да больш рэалістычнага адлюстравання надзей прыгонніцкай эпохі, дзе і «ночка цяменька», і «дожджык як з сітца, прышчыць», і ў аканома, які адпраўляе сялян на паншчыну, кожны «хам», якога трэба гнаць «у карак». Пасля шчаслівага завяршэння гісторыі кахання Гапона і Кацярыні, паэт паэтапапа апісвае «мужыцкае» вяселле. Кожная этнаграфічная сцена вяселля звязана з сюжэтам апавядання, падпарадкавана раскрыццю прыгажосці народных звычайу і характару галоўнай гераіні Кацярыні.

Сюжэт «Вечарніц» (1855) будзецца на фальклорным жанры «быліц» і з'яўляецца своеасаблівым узнёўленнем і апаэтызацыяй зімовых вячораў («попрадак»). Аўтар знаёміць чытача з Ананіем, які «ужо вельмі стары быў» і ў час вечарніц «казачкі ілгаў»: «злыя людзі грэшуць, / ды на Мінск наш вельмі брэшуць» [1, с. 200], пра Зміцера, які быў «хіцёр» ды жыў у Лошыцкім сяле каля Мінска. Першая частка «Дурны Зміцёр, хоць і хітры» апавядае пра кірмашовыя прыгоды Зміцера ды пра прыгоды, у якіх трапіў той жа персанаж, дзякуючы жартам мінскіх панюў.

Больш завершанай ў мастацка-эстэтычным сэнсе з'яўляецца другая частка «Вечарніц», у якой размова ідзе аб святкаванні абраду стаўраўскіх дзядоў, якія адзначалі ў Лагойску «над Гайнай-ракой». Падзеі, якія разгортваюцца ў аповесці, адбываюцца на фоне старажытнага абраду ўшанавання памяці продкаў. У час святкавання дзядоў у доме старога Данілы пасля традыцыйнага запрашэння «Стаўры, Гаўры – гам! / Прыхадзіце к нам» сіротка Кацярына (Кася) не пабаялася ўпусціць у хату двух сабак Стаўру і Гаўру і пачаставала іх стравамі, за што яны прынеслі ёй гасцінцы: залаты абраз Лады і жалезны крыжык, але яе зводная сястра Мархва, забрала залаты абразок сабе. У час палявання лагойскі князь Грамабой убачыў вешчы сон, што павінен жаніцца на той дзяўчыне, якой Стаўра падаравала залаты абраз Лады. Але калі Мархва з'явілася перад князем, той скінуў яе з Замкавай гары «У вялікіх муках бедная сканала, / У сырую зямельку сышла без пары» [1, с. 220]. У другім вешчым сне Грамабой бачыць «стаўроўскую дзеву» з жалезным крыжыкам. «Гусляр маладзенькі» успамінае, што бачыў такі крыжык у Касі і стары Даніла і Кася адпраўляюцца ў княжацкі двор. Вяселле князя Грамабой і Касі гулялі сем дзён, і, зразумела, «...на вяселлі ... том быў, / Піва, мёд, гарэлкі досыта папіў, / Хоць мо'а ў роце нішто не было, / Зато па барадзе ўздаволь цякло» [1, с. 221]. У аповесці прысутнічае шэраг абрадавых сценаў, а знешняя прывабнасць гераіні ўвасабляе

яе душэўнае багацце і дабыню. Тым не менш, мы можам заўважыць тут выкарыстанне фальклорна-этнаграфічных элементаў хутчэй для выяўлення «народнага духу» гэтай гісторыі.

Не менш насычанай фальклорнымі элементамі з'яўляецца «народная аповесць» «Купала» (1855). Аднак і тут купальскі абрад з'яўляецца хутчэй фонам, на якім адбываецца рамантычна-драматычная гісторыя кахання сялянкі Агаткі і мужыка Саўкі, а таксама закаханага ў Агатку пана. Адметным у аповесці з'яўляецца дастаткова дакладнае апісанне провадаў купальскай ночы: і святочны карагод вакол вогнішча, і апавяданне старога Халімона пра паходжанне купальскага абраду, і шматлікія купальскія песні («Сягоння ў нас купала», «Цераз горачкі тры сцежачкі» і інш.).

Аповесць у 2-х абразках «Шчароўскія дажынкi» (1857) складаецца з невялікага пралогу-уступу і двух частак «Варажба» і «Дажынкi». У першай частцы гаворка ідзе пра выбары каралевы жніва. Тут нацыянальна-фальклорны каларыт дасягаецца не толькі шляхам непасрэдных цытат народнай гаворкі, але і пры дапамозе ўмелага пераймання вясковых быліц. Больш значную ролю фальклорна-абрадавыя элементы адыграваюць ў другой частцы, прысвечанай апісанню святкавання дажынак у Шчарове. Паэт каларытна малюе нам старажытнае свята земляробчага календара, багата выкарыстоўваючы жніўныя песні. Бадай, самай яркай можна назваць сцэну вяртання жней са жніва, якія спяваюць песню: «У нас сягоння вайна была, / Усё поле зваявалі, / У копы паскладалі; / Гдзе горачка, / там копачка, / Гдзе лужочак, / Там стажочак» [1, с. 293].

У аснове сюжэта п'есы «Сялянка» (1846) («Дылья») – каханне памешчыка-франкамана Лятальскага да Юліі, якая пераапрунуўшыся ў сялянскае адзенне, прымушае маладога пана палюбіць яе і свой родны край і застацца «добрым панам» для сваіх прыгонных сялян, вызваліўшы іх ад гнёту Камісара. Персанаж пьесы Навум Прыгаворка, найбольш адметны і запамінальны сваёй моўнай характарыстыкай, так і сыпле прыказкамі і прымаўкамі («мужык як варона, а хігер, як чорт», «ранняя пташачка крылкі цярэбіць, а позняя вочы працірае», «гдзе толькі мужык з слаўцом, там за ім і пуга з вузлом», «госць у дом – бог у дом», «да бога высока, да пана далёка» і інш.). Вобраз Навума падаецца аўтарам дастаткова спрэчна і схематычна, бо нягледзячы на па-народнаму трапныя рэплікі, яго паводзіны і ўчынкі не заўсёды адпавядаюць этычным нормам народа.

Характэрнымі для В. Дуніна-Марцінкевіча рысамі творчасці былі: песенная структура вершаваных аповесцей і апавяданняў; багатае выкарыстанне параўнанняў і народнай мелодыкі мовы; увядзенне вобраза апавядальніка, які праз «быліцы» знаёміць моладзь са старадаўнімі традыцыямі і выконвае выхаваўча-маралізатарскую функцыю; імкненне да апаэтызацыі абрадаў і звычайў беларусаў; дастаткова вольная трактоўка фальклорных матэрыялаў (асабліва ў больш позні перыяд творчасці); пабудова вобразаў галоўных герояў на прынтцыпах абагульняльна-сімвалічнай тыпізацыі; звяртанне да старажытных беларускіх звычайў і абрадаў хутчэй як фона для рамантыка-сентыментальнага сюжэта, які развіваецца ў рэальных умовах пачаку XIX стагоддзя.

Спіс літаратуры:

1. Дунін-Марцінкевіч, В. Творы / Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1984. – 527 с.
2. Дунін-Марцінкевіч, В. Зборнік твораў / Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1958. – 547 с.

*Тамара Васюк
Уладзімір Васюк*

ВОБРАЗ ПТУШКІ-АБЯРЭГА Ў ЭМБЛЕМЕ БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА ЎНІВЕРСІТЭТА КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВАЎ

*Tamara Vasyuk
Vladimir Vasyuk*

THE IMAGE OF FLYING AMULETS IN THE EMBLEM OF THE BELARUSIAN STATE UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

*Артыкул прысвечаны фірмоваму знаку
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў. З сярэдзіны 1990-х гэта
– выява стылізаванай птушкі-абярэга.
Разглядаюцца этапы яго стварэння і існавання.*

*The article is devoted to the logo of the Belarusian
State University of Culture and Arts. Since the mid-
1990s, it has been an image of a stylized mascot bird.
The stages of its creation and existence are
considered.*

Гісторыя, імідж, менеджмент, дызайн, вобраз, тэматыка, надзённасць, місія, канкурэнтназдольнасць... Гэта – пералічаны складовыя канцэпцыі, якая вызначыла шлях стварэння фірмовага стылю Беларускага ўніверсітэта культуры (так ён стаў называцца ў пачатку 1990-х гг.). Установа адукацыі ў галіне культуры напрацоўвала сабе такі імідж, які сцвярджаў яе канкурэнтназдольнасць і жыццяздзейнасць. Аб'ём дзейнасці ўстановы адукацыі ахопліваў у той час функцыянаванне ўжо пяці факультэтаў і больш за дваццаць кафедраў. Гэта былі працоўныя «дэталі» ўстановы, у цэнтры якой знаходзіўся «рухавік» – рэктарат, які ў 1992 г. узначаліла Ядвіга Грыгаровіч (мал. 1). Яна паставіла і вырашыла шэраг вельмі важных пытанняў для значнасці і гонару ўстановы. Унёсак у станаўленне ўніверсітэта з боку Я. Грыгаровіч неаднаразова адзначалі вядучыя навукоўцы краіны [1], аднак комплекснае асэнсаванне яе ўплыву на культуру і адукацыю Беларусі, відавочна, яшчэ наперадзе. А ў сярэдзіне 1990-х паўстала пытанне аб вобразе (лагатыпе) установы. У яго рашэнні прыняў удзел Рычард Саматыя. Быў аб'яўлены конкурс на стварэнне фірмовага знаку, у якім удзельнічалі ў асноўным, студэнты і выкладчыкі ўніверсітэта культуры. Заяўка і графічнае рашэнне Васюкоў (мал. 2) былі прызнаны лепшымі. Далей адбылася распрацоўка дэталей.

Вобраз чароўнай птушкі першапачаткова прапанаваў Уладзімір Васюк. Варыянты яго графічнага ўвасаблення распрацоўвала Тамара Васюк. Мастакі сумесна стварылі шэраг птушак, якія сімвалічна абазначалі нашых продкаў у высокім увасабленні абярэгаў, якія выконвалі пры гэтым сімвалічны сэнс. Традыцый вырабу птушак-абярэгаў здаўна былі распаўсюджаны ў фіна-уграў, балтаў і славян, у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі. У 2017 г. тэхналогія вырабу шчэпавай птушкі-абярэгу з Бярозаўскага раёна (мал. 3) была ўнесена ў спіс гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі [2]. Мясцовыя